

Tiedeviestintä tarvitsee tekijät ja voimavarat

TIEDEJULKAISEMISEN KIELI

KUN Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Julkaisufoorumi-hanke kytkettiin yliopistojen rahoitusjärjestelmän uudistamiseen, tieteelliset seurat heräsivät kysymään koko rakennelman järkeä ja vaikutuksia. Ministeriön työryhmän *Laadukas, kansainvälinen, profiloitunut ja vaikuttava yliopisto* -raportti vuonna 2011 näytti syrjäyttävän suomenkielisen julkaisemisen toisarvoiseen asemaan.

Tutkijat näkevät varmaankin myönteisenä sen, että tutkimustoiminta ylipäättään nostettiin aiempaa tärkeämmäksi tekijäksi yliopistojen rahoituksen jaossa. Tällainen päätös viesti tutkimuksen aseman vahvistumista. Humanististen ja yhteiskuntatieteiden edustajia tyrmistytti tutkimustoiminnan mittaaminen luonnontieteitä suosivin kriteerein. Eikö enää ole tarpeellista julkaista suomalaisesta todellisuudesta tehtyjä tutkimuksia suomeksi, kysyttiin. Julkaisufoorumi-hankkeen tärkein tarkoitus kun oli saada suomalaiset tutkijat tarjoamaan tutkimuksiaan ja artikkeleitaan enemmän ulkomaisille kustannustaloille ja kansainvälisiin aikakausjulkaisuihin.

Luonnollisesti tämä on koettu uhaksi myös suomenkielisissä tieteellisissä lehdissä, joita *Aikuiskasvatukseen* osaltaan edustaa. Pelättiin, että jos yliopistot patistavat tutkijoitaan tarjoamaan artikkeleita ja kirjoituksia yhä enemmän ulkomaisiin lehtiin, heille ei jää

aikaa kirjoittaa tutkimustensa tuloksista kotimaisille foorumeille eli suomenkieliselle yleisölle.

Tieteellisten seurojen kannanoton (ks. Aikuiskasvatus 1/2012) vaikutuksesta joukko suomalaisia kustantajia ja tieteellisiä lehtiä nostettiin Julkaisufoorumi-hankkeen tasoluokituksessa ulkomaisten julkaisujen tasolle (tasolta 1 tasolle 2), mikä osaltaan edesauttaa suomenkielisen julkaisemisen jatkuvuutta, mutta yliopistojen suuntautuminen niin sanottuun kansainväliseen julkaisemiseen tulee yhtä kaikki vahvistumaan. Kansainvälisen julkaisemisen vahvistumisen kääntöpuoli on kotimaisen julkaisemisen heikentyminen. Miten vahvistaa kumpaakin, on iso kysymys. (Ks. Silvennoinen 2012.)

TIEDE KUULUU KAIKILLE

Helmikuussa 2013 Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan (TJNK) julkaisema kansallisen tiedeviestinnän toimenpideohjelma *Tiede kuuluu kaikille!* on selkeä kannanotto suomen kielellä julkaistavan tutkimuksen puolesta. Toimenpideohjelman mukaan ”opetus- ja kulttuuriministeriön laatima yliopistojen rahoitusmalli ja tieteellisten julkaisujen tasoluokitus ohjaavat tutkijoita kansainväliseen tieteelliseen julkaisemiseen, mikä saattaa heikentää kotimaisen tieto- ja tiedekustantamisen markkinointa.” (s. 14.)

Toimenpideohjelman kannanoton lähtökohta on selkeä:

"Kansallisilla kielillä ja julkaisualustoilla tapahtuva tieteellinen julkaiseminen ja tieteen julkistaminen on nähtävä yhtä arvokkaana tiedonjulkistamisen muotona kuin kansainvälinen julkaisutoiminta, mikä tulee huomioida myös kannustinjärjestelmissä." (s. 11.)

Millaisilla kannustinjärjestelmillä suomenkielistä julkaisemista koetetaan tukea, on tällä hetkellä paljolti korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten vastuulla. Esimerkiksi yliopistot voivat itse päättää, miten ne ryhtyvät kannustamaan ja palkitsemaan tutkijoitaan ja muuta henkilöstöään yliopistojen kolmannen tehtävän, yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen, toteuttamisesta. Toki yliopistot voivat kannustaa henkilöstöään suomenkieliseen tiedeviestintään OKM:n rahoitusmallin ohjausvaikutusta painavammin.

Tiede kuuluu kaikille! -toimenpideohjelma kiinnittää huomiota kansainvälisen julkaisemisen kääntöpuoleen.

"Kansainvälisillä ja kansallisilla kielillä tapahtuvalla tutkimustiedon julkistamisella on yhteiskunnassa tärkeitä, mutta eri tehtävät. Kansainvälisiä julkaisusarjoja suosiva tieteellisen suoriutumisen arviointikäytäntö voi eristää tutkijayhteisön yhteiskunnallisen vaikuttavuuden keskeisestä elementistä, kansalliskielillä käytävästä keskustelusta ja julkaisuudesta." (s. 11.)

On perin onnetonta, mikäli suomalaisessa kontekstissa tehty tutkimus ei viesti tuloksiaan suomalaiselle yleisölle, vaan ainoastaan tutkijoista ja asiantuntijoista koostuvalle "sisäpiirille" omalla hermeettisellä kielellään.

Julkaisemisen kieli ei ole yhdentekevä asia sisälönkään suhteen, kuten Tuomas M.S. Lehtonen (2011, 1) taannoin kirjoitti:

"Julkaisumuodot vaikuttavat julkaistaviin sisältöihin. Tiedepäättäjät koukkaavat kansainvälisten a-luokan julkaisujen listaamisesta ymmärtämättä, että samalla tehdään valintoja tieteen sisällöistä. Tämä sopii sellaisille aloille, joiden sisältöjä kansainväliset julkaisukanavat suosivat. On helppo listata vaikkapa fysiikan tai englanninkielen tutki-

muksen englanninkieliset ykkösjulkaisut ja unohtaa vaivihkaa humanistiselle tutkimukselle ja tieteelliselle julkaisuudelle ominainen kontekstisidonnaisuus. -- Kielten, historian, kulttuurien ja yhteiskunnan tutkimuksen kohteet ovat aina relevantteja tietyssä ajallis-paikallisessa yhteydessään. [--] Pitäisikö siis luovuttaa suomalaisen tieteenharjoituksen kannalta olennaisten kysymysten määrittäminen kansainvälisten aikauskirjojen toimituksille ja globaalisti toimiville tiedekustantajille? Vai olisiko sittenkin järkevämpää ja tieteen edun kannalta harkitumpaa tiede- ja julkaisupolitiikkaa ottaa huomioon kansainvälisen julkaisemisen ja kustantamisen omat mekanismit, jotka harvoin jos koskaan ovat neutraaleja ja pelkästään tieteellisestä tiedonintressistä lähteneitä?"

TIEDEVIESTINNÄN KENTÄT

Itse asiassa tutkimustiedon levittämistehtävän toteuttamiseen eivät riitä yksin tieteelliset aikauslehdet. Tutkimusta on julkaistava suomeksi myös sen vuoksi, että se helpottaa tiedetoimittajien työtä ja tutkimustulosten popularisointia. Suomessa ja suomeksi julkaistulla tutkimuksella on suurempi todennäköisyys päätyä myös niin sanotun suuren yleisön tietoisuuteen kuin kansainvälisillä foorumeilla julkaistuilla englanninkielisillä teksteillä. Kansalaiskeskustelun ruokkiminen ja tutkimustulosten levittäminen ovat demokratian kannalta mitä tärkein tehtävä. Siksi esimerkiksi kulttuurintutkimusta, politiikan tutkimusta, kasvatustiedettä, sosiologiaa ja historiaa on tehtävä myös suomen kielellä. Eikä sitä tehdä, ellei tekijöitä kannusteta siihen.

Tiedeviestinnän toimenpideohjelman "tärkein tavoite on yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen arviointi- ja palkitsemisjärjestelmän kehittäminen." Tämän tehtävän jäsentämistä helpottamaan *Tiede kuuluu kaikille!* -raportti hahmottaa tiedeviestinnän neljä kenttää, jotka tieteellisen tutkimustiedon tulisi saavuttaa (**kuvio 1**). Aikuiskasvatuksen kaltaiset tiedejulkaisut toimivat kaikilla kuvion neljästä kentästä. Tietenkin Aikuiskasvatus tarjoaa foorumin oman alan tiedeyhteisölle. Mutta eräänlaisena "risteysasemana" tai "siltatieteenä" aikuiskasvatus kokoaa tutkijoita monien lähitieteiden piiristä, minkä ansiosta lehdesä julkaistavat artikkelit sijoittuvat, paitsi aikuiskasva-

tuksen kenttään, myös sosiologiaan, työelämän tutkimukseen, politiikan tutkimukseen, psykologiaan ja historiaan sivuten monia muitakin tieteenaloja. *Aikuiskasvatus* kattaa niin intraspesialistisen kuin interspesialistisen viestinnän.

Pedagogiseen viestintään *Aikuiskasvatus* liittyy muun muassa sitä kautta, että yliopistojen ja muiden oppilaitosten opettajat saavat lehdestä aineksia omaan opetukseensa. Ainekset voivat olla niin uusimpia empiirisiä tuloksia kuin teoreettisia ja metodologisia välineitä, joita hyödyntää ja levittää edelleen opetuksessa. Lehti yrittää parhaansa mukaan täyttää osittain myös populaarin tiedeviestinnän tehtävää tarjoamalla eri alojen toimijoille mahdollisuuden puheenvuoroihin ja keskusteluun. Edellisessä numerossa puheenvuoroja käytettiin kansalaisten osallistumisesta ja demokratian toimivuuden parantamisesta. Tässä numerossa keskustellaan elinikäisestä oppimisesta.

TUTKIMUS JA YHTEISKUNNALLINEN VUOROVAIKUTUS

Tieteellisestä tiedosta tulee jatkuvasti yhä tärkeämpi tuotantotekijä. Ainakin retorisesti sitä korostetaan myös entistä tärkeämpänä vaikuttimena ja perusteenä yhteiskunnallisissa päätöksenteossa. Poliitiikan pitäisi nykyään perustua todennettuun tietoon ja eri politiikkavaihtoehdot seurannaisvaikutuksineen pitäisi panna etukäteen tieteellisen arvioinnin alaisiksi.

Tuotantoelämän ja poliittisen päätöksenteon palvelemisen lisäksi tiedeviestinnän toimenpideohjelma puhuu tieteen avoimuuden puolesta sekä *"kansalais-tieteen"* tarpeellisuudesta. Tietokirjallisuus kehittää myös suomalaista kulttuuria. Kansallisen tiedeviestinnän toimenpideohjelman mukaan esimerkiksi yliopistojen kolmatta tehtävää eli yhteiskunnallista vuorovaikutusta ei pitäisi nähdä suppeasti vain taloudellisen kilpailukyvyn parantamisena. Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ala on pikemminkin "maailman parantaminen" ja "ihmiskunnan palveleminen":

"Vaatimus tieteen avoimuudesta ja kansalaistiede avaavat yleisölle uusia mahdollisuuksia osallistua tieteen ja tutkimuksen kentän toimintaan niin tutkimusaiheiden mietinnässä, tutkimuksen toteuttamisessa kuin tutkimuksen tulosten arvioinnissa ja sovelluksissa. Samalla tiede demokratisoituu." Parhaimmillaan tiedeviestintä palvelee tiedettä ja tutkimusta sekä varmistaa kansalaisten oikeuden päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. (s. 7.)

Toimenpideohjelmassa todetaan, että vaikka tieteen ja tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on nostettu merkittäväksi tiedepoliittiseksi tavoitteeksi, sitä on vaikea määrittää yksiselitteisesti ja mitata tasapuolisesti. Ohjelma perää vahvasti tieteen avautumista tiedemaailman ulkopuolelle, eikä avautuminen onnistu itsestään. Siihen tarvitaan toimenpiteitä:

Kuvio 1.
Malli tiedeviestinnän kentistä ja kohdeyleisöistä.

Lähde:
Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta 2013.

"Nyt tutkimusyhteisöjä arvioidaan lähinnä tutkimuksen määrää ja laatua mittaavien indikaattorien avulla. Tämä sinänsä hyvin toimiva järjestelmä korostaa akateemisen maailman sisäistä näkyvyyttä mutta ei riittävästi tunnista tieteen ja tutkimuksen laajempaa sosiaalista, taloudellista ja innovatiivista merkitystä. Se ei myöskään tasapuolisesti arvioi eikä palkitse toimintoja tiedeviestinnän eri kentillä, esimerkiksi tutkijan osallistumista tutkimustyön kautta julkiseen keskusteluun ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tiede- ja tutkimusyhteisön tulee yhteistyössä tiedettä ja tutkimusta rahoittavien tahojen kanssa määrittää yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen laatukriteerit ja indikaattorit tutkimuksen indikaattorien rinnalle." (s. 16.)

Näistä vuorovaikutuksen kriteereistä ja mittaamisesta olisi hyvä käydä keskustelua myös yliopistojen laitoksilla ja tiedekunnissa. Kuten Aku Heinonen ja Tiina Raevaara (2012) kuvasivat Tieteessä tapahtuu -lehdessä hiljattain, "nykyisessä järjestelmässä tiedeviestintää on pyritty keskittämään palvelulähtöiseksi tiedottamiseksi ja projekteiksi 'tieteen tuomiseksi julkisuuteen', mutta alemmat organisaatiot, kuten laitokset, yksiköt ja tutkimusyhteisöt, eivät ole resursoineet tiedeviestintää käytännössä lainkaan."

Todellisuudessa kolmannen tehtävän täyttäminen onkin siis jäänyt yksittäisten aktiivisten tutkijoiden tai tiedetoimittajien harteille. Eikä keskitetty tieteen tiedotus ehkä edes ole nykymaailmassa paras tapa tiedeviestintään. Pikemminkin olisi syytä suunnata resursseja tutkijoiden tiedeviestintävalmiuksien kehittämiseen.

Suomenkielisten tiedelehtien puolesta voisi esittää toivomuksen, että laitoksilla ja tiedekunnissa käytävissä keskusteluissa osattaisiin kantaa myös huolta oman alan tiedelehtien asemasta nykyisessä kilpailutilanteesta. Tutkijoita olisi syytä kaikesta huolimatta innostaa ja kannustaa kirjoittamaan suomeksi niin tieteellisten artikkeleiden muodossa kuin osallistumalla tieteenalan sisäiseen ja tieteenalojen väliseen keskusteluun, unohtamatta myöskään tieteen popularisointia tiedemaailman ulkopuolelle.

ARVIointIKULTTUURI HUIPENTUU

Kriittisesti on syytä huomata, kuinka toimenpideohjelma osaltaan tulee edistäneeksi arvioinnin ja mit-

taamisen tunkeutumista yhä syvemmillä tiedeyhteisöön ja tieteen tekijöiden toimintaan. Kun julkaisu-toiminta on Julkaisufoorumi-hankkeen avustamana saatettu nyt arvioinnin ja rankkeerauksen alaiseksi, myös tutkijan työn muut osa-alueet on tavallaan pakko saattaa arvioitaviksi, jotta tieteellinen toiminta kokonaisuudessaan tehdään läpinäkyväksi, ja jotta sen eri osa-alueista voidaan palkita tasapuolisesti.

Julkaisufoorumi-hanke ja sen myötä arvioinnin tuominen yliopistoihin julkaisujen arviointiin oli eräänlainen Pandoran lipas, joka kerran avattuna päästää arvioinnin vitsauksen leviämään kaiken inhimillisen toiminnan mittaamiseen. Tätä vitsausta ei voine enää pysäyttää. Arvioinnin leviäminen kaikille ei välttämättä ole pitkällä aikavälillä tutkijoiden ja tutkimuksen edun mukaista. Pakonomainen mittaaminen vain saattaa kahlita toimijoiden vapautta, luovuutta ja riskinottoa, jolloin tieteen tekeminenkin voi muuttua puurtamiseksi laput silmillä päämääränä vain pisteiden keruu omaan pussiin.

Heikki Silvennoinen
kasvatustieteen professori
Turun yliopisto

LÄHTEET.....

- Heinonen, A. & Raevaara, T. (2012). *Yliopistojen kolmas tehtävä jää vaille toteutusta ja tukea*. Tieteessä tapahtuu (5), 3–8.
- Lehtonen, Tuomas M. S. (2011). *Tieteellinen kustantaminen ja tieteen sisällöt*. Tieteessä tapahtuu (8), 1–2.
- Silvennoinen, H. (2012). *Tieteellisten lehtien tasoluokitus ja yliopistojen uusi rahoitusmalli*. Aikuiskasvatus 32 (1), 63–68.
- Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (2013). *Tiede kuuluu kaikille! Kansallinen tiedeviestinnän toimenpideohjelma*. Helsinki. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta.
- Tieteellisten seurojen kannanotto (2012). *Monipuolisen ja -muotoisen tieteellisen julkaisutoiminnan puolesta. Viidenkymmenen kahden tieteellisen seuran kannanotto tieteellisen julkaisutoiminnan arviointisuunnitelmiin*. Aikuiskasvatus 32 (1), 69–72.